

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

ПРИХОДЬКО АЛІНА ФЕДОРІВНА

УДК 37.091.12:36/051:331.53

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО НАДАННЯ КЛІЄНТАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ПОСЛУГ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Карпенко Олена Георгіївна,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Інститут соціальної роботи та управління, завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна,
Ужгородський національний університет, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи

кандидат педагогічних наук, доцент
Дєдов Євген Геннадійович,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри соціальної роботи

Захист відбудеться «21» березня 2013 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «20» лютого 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зміни соціально-економічних умов, ринкові трансформаційні процеси, що характеризують теперішній розвиток господарства України, висувають підвищені вимоги до здійснення висококонкурентної професіоналізації фахівців соціальної сфери та соціальної роботи, зокрема. Зазначені зміни, у свою чергу, формують абсолютно новий формат як взаємодії соціальних працівників і клієнтів, так і механізмів надання соціальних послуг населенню. Сьогодні постала потреба в інтенсифікації професійної підготовки соціальних працівників, що вимагає формування і максимального розвитку їх професійної компетентності, умінь самостійно і творчо застосовувати набуті знання.

Актуальність вказаної проблеми підтверджується низкою державних документів, у яких окреслено завдання щодо розробки та впровадження соціально-економічних послуг населенню на державному рівні, зокрема: Закони України «Про соціальну роботу» (2001 р.), «Про соціальні послуги» (2003 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.), «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000 р.); Концепція реформування системи соціальних послуг (2007 р.); розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2012 року» (2007 р.) тощо.

Виявлено основні напрями вивчення головних аспектів професійної підготовки соціальних працівників у працях вітчизняних науковців: В.Андрущенко, І.Звереві, А.Капської, О.Карпенко, І.Козубовської, І.Миговича, О.Пічкара, В.Полтавця, Г. Попович, В.Поліщук, А.Рижанової, С.Харченка, Н.Чернухи та ін.

Проблема підготовки майбутніх фахівців із застосуванням технологій професійно-економічної підготовки розкривається у наукових працях В.Бега, А. Бублика, Є.Дєдова, А.Миролюба, О.Мойсеєнко, І.Смолюка та ін.

Педагогічні особливості управління економічною підготовкою, залучення та використання різних технологій у навчальному процесі розкриваються у дослідженнях В.Безпалько, В.Кравця, А.Нісімчука, О.Шпака та ін.

Визначено, що феномен професійної готовності досліджується з різних позицій у працях Б.Ананьєва, С.Рубінштейна, Є.Білозерцева, М.Дяченко, В.Сластьоніна, Л. Філімонюк, Є.Шиянова та ін.

Ряд науковців розкривають теоретико-методологічні аспекти соціальної роботи як науки, навчальної дисципліни та професійної діяльності (О.Асмолов, В.Бочарова, С.Григор'єв, Н.Дементьєва, В.Лісовський, А.Панов, Є.Холостова та ін.).

Розкрито окремі процеси розвитку сфери соціальних послуг, їх особливості та роль у становленні економіки добробуту населення, зокрема у працях І. Балабанова, П.Завліна, С.Ільєнкової, Я.Фішера, К.Хопкіпса.

Особливості сфери соціальних послуг досліджували В.Козак, Т.Корягіна, Ю. Кривобок, В.Новіков, О.Решетнікова, В.Рутгайзер та ін. Проте вивчення науково-теоретичних підходів, спрямованих на створення і реалізацію процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг, не стало предметом окремого наукового дослідження.

Аналіз низки наукових праць соціально-педагогічного, соціально-правового, економічного, психологічного й методичного спрямування, вивчення досвіду професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах України, а також практичного досвіду соціальних працівників щодо надання клієнтам соціально-економічних послуг дозволили виявити певні *протиріччя*:

– між вимогами, які висуваються сучасним суспільством, сучасною соціально-економічною ситуацією до соціального працівника, який здатний активно діяти, мислити соціальними та економічними категоріями, приймати рішення, вміло користуватись інформацією, якісно надавати соціально-економічні послуги, та реальним рівнем готовності фахівців до здійснення такої діяльності;

– між вимогами до фахової підготовки конкурентоздатних соціальних працівників і реальним станом науки і освіти, навчальних планів та навчальних програм вищих навчальних закладів, а також недостатньою розробленістю соціально-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців;

– між необхідністю й потребою у спеціальній фаховій підготовці майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг, з одного боку, і відсутністю чіткої розробленої стратегії реалізації такої діяльності на практиці в цілому.

Отже, актуальність дослідження, пошуки шляхів зняття протиріч і вирішення проблем ефективної соціально-економічної підготовки майбутніх соціальних працівників зумовили вибір теми дослідження – *«Формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 8 від 01.03.2010 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 15.06.2010 року).

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов і якість науково-методичного забезпечення формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз теоретичних засад формування професійної готовності соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг та обґрунтувати необхідність реалізації даного напрямку роботи соціального працівника

2. Розкрити зміст нормативно-правової бази України та виявити особливості впровадження правових норм у системі соціального забезпечення кризових категорій населення.

3. Визначити й обґрунтувати критерії, показники та виявити рівні професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

4. Обґрунтувати і розробити структуру процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

5. Виявити, обґрунтувати, впровадити і довести ефективність соціально-педагогічних умов і науково-методичного забезпечення формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – структура процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг та соціально-педагогічні умови професійної підготовки до такої діяльності.

З метою вирішення поставлених завдань застосовано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – історико-логічний, теоретичний і порівняльний аналіз філософської, соціологічної, економічної та правової літератури, документації служб соціального забезпечення, недержавних інститутів соціального забезпечення, які надають соціально-економічні послуги населенню, з метою класифікації, систематизації та узагальнення можливостей надання соціальними працівниками соціально-економічних послуг; *контент-аналіз* навчальних програм з метою вивчення стану проблеми та обґрунтування змісту, форм і методів формування професійної готовності студентів до надання клієнтам соціально-економічних послуг; *метод проектування*, що дозволив розробити структуру процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг та соціально-педагогічні умови його реалізації; *емпіричні* – спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання, тестування з метою визначення рівнів сформованості професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний), що сприяв визначенню ефективності упровадження соціально-педагогічних умов і науково-методичного забезпечення формування у майбутніх соціальних працівників професійної готовності до надання соціально-економічних послуг; *методи математичної статистики* (t-критерій Стьюдента) використано для здійснення аналізу результатів діагностичних даних, обробки та графічної інтерпретації матеріалів дослідження.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: філософські та психолого-педагогічні теорії про особистісно-орієнтовний, діяльнісний і системний підходи (Б.Ананьєв, В.Андрущенко, В.Афанас'єв, І.Бех, Є.Бондаревська, В.Кремень, К.Платонов, С.Подмазін, В.Сластьонін та ін.); психолого-педагогічні основи професійної діяльності (І.Зимня, І.Зязюн, Є.Климов, Н.Кузьміна та ін.); психолого-педагогічні (Г.Балл, А.Деркач, М.Дяченко, С.Занюк, Л.Кандибович, В.Крутецький, А.Щербаков та ін.) та соціально-педагогічні (Е.Зеєр, І.Лотова, А.Ляшенко, С.

Рубінштейн та ін.) концептуальні положення змісту професійної освіти; підходи до структурних компонентів готовності соціальних працівників до професійної діяльності (О.Безпалько, В.Бочарова, Л.Гуслякова, О.Карпенко, І.Козубовська, М.Мигович, Л.Лукашевич, В.Поліщук та ін.); загальні концепції соціальної роботи та соціальної педагогіки (Р.Вайнола, А.Капська, Л.Міщик, А.Мудрик, А.Рижанова, В.Філоненко, С.Харченко, Є.Холостова, Н.Чернуха та ін.); теорії розподільчої функції державних фінансів в аспекті соціального забезпечення (В.Базилевич, О.Василик, В.Опарін, О.Романюк, В.Федосов та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше обґрунтовано* теоретичні засади та *систематизовано* концептуальні положення щодо формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг; *обґрунтовано* структуру процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг та соціально-педагогічні умови його реалізації (забезпечення міждисциплінарної інтеграції у змісті теоретичної підготовки майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг клієнтам; цілеспрямованість навчально-виховного процесу на формування економічного мислення майбутніх соціальних працівників; використання інтерактивних технологій); *визначено* зміст критеріїв (особистісно-професійного, мотиваційно-ціннісного, когнітивно-операційного, практично-діяльнісного), їх показників та рівнів прояву професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг (низький (базовий), середній (достатній), високий (професійно-спеціалізований));

– *уточнено* зміст поняття «соціально-економічні послуги»; *запропоновано* авторське трактування поняття «професійна готовність майбутніх соціальних працівників»; *окреслено* перелік знань та умінь майбутнього соціального працівника, необхідних для надання клієнтам соціально-економічних послуг;

– *подальшого розвитку* набули форми і методи теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено і впроваджено навчально-методичний комплекс дисциплін «Соціальне страхування», «Соціальне забезпечення населення», «Рекламно-інформаційні технології», «Служби соціального забезпечення»; розроблено зміст навчальних курсів «Економічні основи соціальної роботи», «Маркетинг соціальних послуг» та впроваджено їх у навчальний процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; експериментально апробовано методики надання соціально-економічних послуг з урахуванням потреб клієнтів, які викладено у розробленому і впровадженому навчально-методичному посібнику «Інтерактивні вправи з дисциплін «Соціальне страхування», «Соціальне забезпечення населення», «Маркетинг соціальних послуг» для студентів спеціальності «Соціальна робота»; визначено уміння і навички роботи соціального працівника щодо надання соціально-економічних послуг клієнтам під час практичних занять та виробничих практик; удосконалено програми практик студентів та доповнено їх відповідними завданнями; доповнено зміст фахових

дисциплін у контексті міждисциплінарної інтеграції щодо підготовки майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг. Основні положення дослідження відображено у навчально-методичних посібниках «Економічні основи соціальної роботи» та «Економічні основи соціальної роботи (практикум)».

Отримані теоретичні висновки та результати дослідження можуть бути використані при укладанні навчальних програм з окремих дисциплін спеціальності «Соціальна робота»; при розробці лекційних курсів і практичних занять; при підготовці студентами магістерських робіт.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 865 від 25.10.2012 року), Чернігівського державного інституту економіки і управління (довідка № 1001-08/808 від 12.12.2012 року), Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького (довідка № 593/03 від 14.11.2012 року), Кримського гуманітарного університету (м. Ялта) (довідка № 175 від 11.12.2012 року); у практику роботи Територіального центру соціального обслуговування Оболонського району м. Києва (довідка № 575 від 13.12.2012 року), Територіального центру соціального обслуговування Святошинського району м. Києва (довідка № 647/24-01 від 14.12.2012 року), Першого адміністратора пенсійного фонду (м. Київ) (довідка № 348 від 25.10.2012 року).

До участі у констатувальному і формувальному експериментах було залучено 419 студентів 2,4,5 курсів, 34 викладачі вищих навчальних закладів, 30 спеціалістів територіальних центрів соціального обслуговування, 14 спеціалістів районних відділів соціального захисту населення, 8 спеціалістів недержавних пенсійних фондів, 12 спеціалістів Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Із загальної кількості учасників експерименту (419 осіб) створено експериментальну групу – 202 особи і контрольну – 217 осіб.

Особистий внесок здобувача. У навчальному посібнику «Економічні основи соціальної роботи» (у співавторстві з В.Тименком) авторським є виклад теоретичного матеріалу, що стосується економічного підґрунтя соціальної роботи, впливу макроекономічних процесів та явищ на соціальну сферу, економічного змісту діяльності соціальних установ; у статті «Соціально-економічні послуги в Україні і Росії» (у співавторстві з О.Карпенко) авторським є теоретичний аналіз вітчизняного і російського досвіду надання соціально-економічних послуг соціальними установами різним категоріям населення.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження оприлюднено на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011), «Історичний досвід, стан і перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (Чернівці, 2011), «Актуальні питання педагогіки і психології: проблеми, гіпотези, дослідження» (Одеса, 2012), «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Хмельницький, 2012), «Педагогіка та психологія: Наука, освіта, інновації» (Львів, 2012); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми вищої

професійної освіти України» (Київ, 2009), «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України» (Київ 2010), «Соціальна робота на межі тисячоліття: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011), «Актуальні проблеми соціального захисту дезадаптованих дітей та молоді» (Кам'янець-Подільський, 2011), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2012), «Психолого-педагогічне забезпечення соціальної мобільності сучасної молоді: реалії та перспективи» (Київ, 2012); *загальноуніверситетських* – «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2011). Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та щорічних звітних науково-практичних конференціях (2007 - 2012 рр.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження відображено у 21 науковій та науково-методичній праці. Серед них: 1 навчальний посібник (у співавторстві), 2 навчально-методичних посібники (одноосібні), 10 статей у наукових фахових виданнях (9 – одноосібних, 1 стаття у співавторстві), 8 статей у збірниках матеріалів конференцій.

Загальний обсяг авторського доробку становить 22,85 друкованих аркушів.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 240 сторінок, із них – 193 сторінки основного тексту. 5 додатків складають 17 сторінок. Робота вміщує 16 таблиць та 5 рисунків на 26 сторінках. Список використаних джерел налічує 297 найменувань, із них – 3 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет; представлено теоретико-методологічні засади та методи пошукової роботи; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано інформацію про їх апробацію та впровадження, надано відомості про структуру роботи.

У першому розділі – *«Теоретичні засади формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг»* – здійснено теоретичне обґрунтування проблеми професійної підготовки та професійної готовності соціальних працівників у науковій літературі; розглянуто наукові підходи щодо проблеми формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників; здійснено теоретичний аналіз сучасних досліджень щодо проблем надання соціально-економічних послуг, з'ясовано суть термінів «соціально-економічні послуги», «професійна готовність майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг»; здійснено аналіз нормативно-правової бази України та виявлено особливості впровадження правових норм у системі соціального забезпечення кризових категорій населення; подано результати констатувального експерименту.

На основі вивчення різноаспектних тлумачень (В.Бех, І.Зверева, А.Капська, О. Карпенко, Л.Міщик, В.Поліщук, С.Харченко, Є.Холостова та ін.) виявлено два основних підходи до визначення поняття професійної готовності майбутніх соціальних працівників: 1) як багатофункціональний механізм, що містить особистісно-професійний, мотиваційно-ціннісний та професійно-діяльнісний компоненти, які представлені сукупністю знань, умінь і навичок та якостей, якими повинен володіти майбутній соціальний працівник для ефективної професійної діяльності; 2) як стан особистості, що сприяє ефективній професійній діяльності.

Аналіз змісту Державного галузевого стандарту спеціальності «Соціальна робота» та теоретичне узагальнення наукових праць дозволили розкрити основні знання та професійні уміння майбутніх соціальних працівників щодо надання клієнтам соціально-економічних послуг, які відображено у змісті визначених критеріїв формування такої готовності, виявити основні професійні *функції соціального працівника*, який надає соціально-економічні послуги клієнтам: *посередницька* (соціальний працівник домовляється про можливість отримання тих чи інших видів допомоги або пільг з офіційними структурами соціального забезпечення); *експертна* (визначаються ресурси і можливості клієнта, а також мотивує до дій). Водночас соціальний працівник виконує низку соціальних ролей: *куратора*, який відстежує процес вирішення проблеми клієнта в установах соціального забезпечення, здійснює контроль і підтримку; *довіреної особи*, яка володіє реальною інформацією щодо проблем клієнта, реального рівня його доходів та умов життя; *спеціаліста*, який може допомогти розрахувати розміри соціальних допомог, страхових допомог, пільг, на які має право його клієнт.

Проаналізовано нормативно-правову базу, яка регулює надання соціальних послуг в Україні, та визначено основні організаційні й правові засади надання соціально-економічних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Виявлено, що реалізація даних законодавчих актів потребувала розробки і впровадження комплексу нормативно-правових актів, які повинні регулювати організацію діяльності соціальних установ з питань надання соціальних послуг, в тому числі й соціально-економічних («Порядок надання платних соціальних послуг та їх перелік», «Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги», «Критерії оцінки конкурсних пропозицій про залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг», «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» тощо).

На основі аналізу наукової літератури та нормативно-правової бази виявлено, що соціально-економічні послуги виступають лише частиною сфери соціального забезпечення, які реалізуються у межах матеріального забезпечення осіб, котрі перебувають у складних життєвих обставинах. Встановлено, що соціально-економічні послуги можуть реалізовуватись у різних формах і надаватись клієнтам з урахуванням конкретного, законодавчо визначеного, соціального випадку. Це дозволило уточнити суть поняття «*соціально-економічні послуги*», яке розуміється нами як послуги, які сприяють забезпеченню матеріальними ресурсами, у грошовій або натуральній формі осіб, котрі потрапили у складні життєві обставини, надання їм соціальних пільг та виплата фінансових компенсацій, а також надання послуг, що

допоможуть самостійно покращити своє матеріальне становище з метою подолання економічних проблем і самостійного забезпечення своєї життєдіяльності.

Розгортання констатувального і формувального експериментів потребувало визначення *критеріїв професійної готовності* майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг і *показників* до них: *особистісно-професійний* (гуманістичне ставлення до людей, ініціативність та наполегливість, соціально активна особистісна позиція, домінування професійних цінностей, ставлення до самого себе (самоповага, самокритичність, самоконтроль); *мотиваційно-ціннісний* (прагнення до співпраці та допомоги, зацікавленість у пошуках оригінальних, інноваційних форм роботи з клієнтами, переважання суспільних інтересів над особистими, потреба у налагодженні ділового спілкування, емоційна стабільність і психічна рівновага, соціальна адаптивність); *когнітивно-операційний* (знання сутності та форм надання соціально-економічних послуг, знання методів та прийомів роботи з клієнтами, які потребують соціально-економічних послуг, знання всіх можливих джерел отримання натуральної та грошової допомоги клієнтом, знання механізмів організації надання соціально-економічних послуг); *практично-діяльнісний* (уміння використовувати технології роботи з особами, які потребують соціально-економічних послуг, уміння організовувати економічну діяльність клієнтів, уміння знаходити додаткові фінансові ресурси для осіб, які потребують соціально-економічних послуг, уміння надавати консультацію щодо розрахунку розмірів страхових допомог, державних соціальних допомог, соціальних пільг у системі соціального забезпечення).

Визначені критерії та показники дозволили виявити та обґрунтувати *рівні професійної готовності* (низький (базовий), середній (достатній), високий (професійно-спеціалізований) майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

Студенти із *низьким рівнем* не займають усвідомленої позиції спеціаліста щодо надання клієнтам соціально-економічних послуг; мотиви самовдосконалення пов'язані із суспільними інтересами, їх знання з навчальних предметів мають ізольований характер, а уміння надавати соціально-економічні послуги розвинуті недостатньо. Соціально-професійна діяльність студента не актуалізується, і не стала пріоритетом його життєдіяльності.

Студенти із *середнім рівнем* характеризуються емоційно-ціннісним ставленням до проблем професійного самовдосконалення, зокрема до надання соціально-економічних послуг клієнтам; знання з навчальних дисциплін у них систематизовані, але міжпредметні зв'язки вони не завжди розуміють; знають свій рівень готовності до професійної діяльності, намагаються самостійно розвинути уміння і якості, необхідні для успішної діяльності у цій сфері, мають сформовані уміння працювати з джерелами інформації.

Для студентів, які проявляють *високий рівень* готовності, характерним є повний прояв особистісно-професійної, мотиваційно-ціннісної та професійно-діяльнісної готовності до надання клієнтам соціально-економічних послуг; зацікавленість професійним самовдосконаленням; остаточне самовизначення, зокрема щодо надання соціально-економічних послуг; володіння інструментарієм роботи із

особами, які потребують соціально-економічних послуг; розуміння необхідності керуватися у професійній діяльності соціально значущими цілями, уміння чітко формулювати мету, прагнення досягти її оптимальним способом; розуміння міжпредметних зв'язків у науці, критичне осмислення різних підходів до вирішення складних соціально-економічних проблем.

З метою виявлення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг використано комплекс діагностичних методів та методик: особистісно-професійний критерій (методика визначення рівня емпатійних здібностей за В.Бойко; методика самоактуалізації особистості А.Лазукіна в адаптації Н.Каліна); мотиваційно-ціннісний критерій (методика діагностики мотиваційної структури особистості за В.Мільманом; діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості С.Петрова); когнітивно-операційний та практично-діяльнісний критерій (експертна оцінка, власні методики інтерактивних вправ та тестування, авторська анкета).

Результати констатувального експерименту оброблено за допомогою методів математичної статистики (t-критерій Стьюдента) і виявлено наявність низького рівня готовності, який відповідає базовому: у контрольній групі 49,83 % (108 осіб), в експериментальній групі цей показник має значення 52,03% (105 осіб), відмінності незначні – лише 2,2%; середній рівень готовності студентів до надання соціально-економічних послуг зафіксований у КГ на рівні 34,63% (75 осіб), а в ЕГ на рівні 33,2% (67 осіб); наявність високого рівня, який відповідає професійно-спеціалізованій готовності, і в контрольній, і в експериментальній групах має незначні результати, що фіксують розбіжність 0,77% на користь контрольної групи (КГ – 15,54% (36 осіб); ЕГ – 14,77% (30 осіб).

Таким чином, результати констатувального експерименту засвідчили низький рівень професійної готовності щодо надання клієнтам соціально-економічних послуг. Це спонукало до розробки системи обов'язкової поглибленої професійної підготовки студентів до такої діяльності та пошуку нових інноваційних підходів до розв'язання цієї проблеми.

У другому розділі – **«Соціально-педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг»** – розроблено структуру процесу формування професійної готовності до надання клієнтам соціально-економічних послуг; визначено та науково обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг та розкрито процес упровадження зазначених умов у навчально-виховний процес; здійснено експериментальну перевірку ефективного впливу соціально-педагогічних умов та науково-методичного забезпечення формування такої готовності.

На основі аналізу теоретичних засад професійної підготовки соціальних працівників та вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду розроблено *структуру процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг* (рис. 1), в якій відображено мету, принципи, завдання, зміст, етапи підготовки, компоненти і рівні готовності,

СО
ЦІА
ЛЬ
НО-
ПЕД
АГО
ГІЧ
НІ
УМ
ОВ
И: 1. Забезпечення міждисциплінарної інтеграції; 2. Цілеспрямованість навчально-виховного процесу на формування економічного мислення

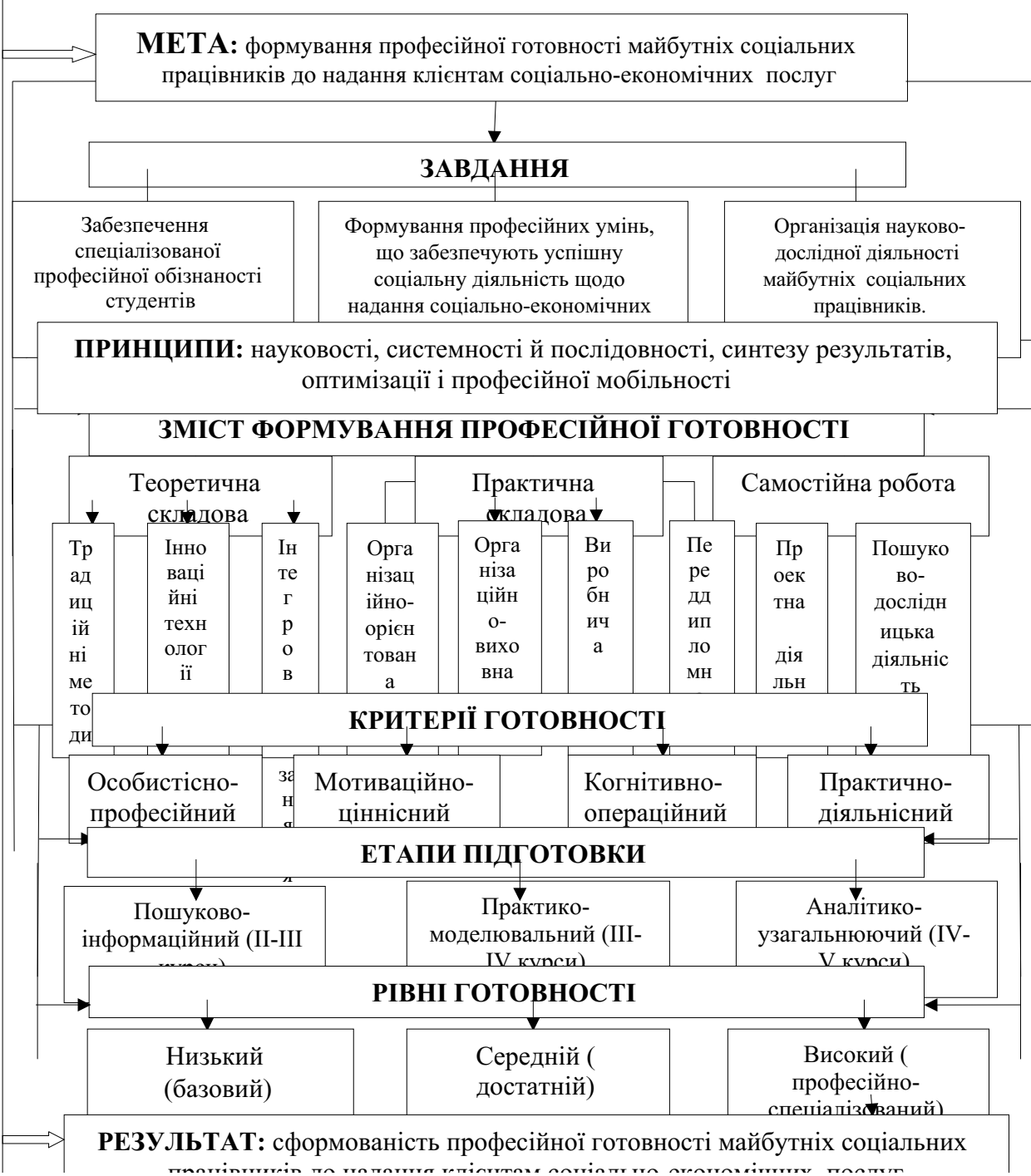

Рис. 1 Структура процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг

я інтеграції технологій у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників

результат. Впровадження такої структури забезпечували відповідні *соціально-педагогічні умови*, які базуються на трьох основних *підходах*: системний, особистісно-орієнтований та діяльнісний.

Перша соціально-педагогічна умова передбачала забезпечення міждисциплінарної інтеграції у змісті теоретичної підготовки майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг клієнтам. Встановлено необхідність побудови процесу фахової підготовки майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг на основі інтеграції знань із різних дисциплін, які містять такі *аспекти*: медико-біологічний, соціально-економічний, психологічний, соціально-правовий, педагогічний.

Розроблено *структуру інтеграції* навчальних дисциплін з позиції підготовки майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг з врахуванням зазначених аспектів. Змістовна й процесуальна інтеграція всіх дидактичних завдань інтегрованих курсів була реалізована у розроблених і апробованих навчальних курсах «Соціальне забезпечення населення», «Економічні основи соціальної роботи», «Маркетинг соціальних послуг».

Друга соціально-педагогічна умова формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників – цілеспрямованість навчально-виховного процесу на формування економічного мислення майбутніх соціальних працівників. Дану умову реалізовано в три основні етапи: етап формування економічних понять; етап інтерпретації інформації, яка була отримана з навчальних дисциплін соціально-економічного спрямування; застосування економічних правил та принципів.

Перший етап дозволив створити необхідні умови для студентів *у сфері навчання* – оволодіти знаннями про сучасну економіку, її принципи і закономірності функціонування та розвитку; *у сфері самосвідомості* – осмислення власного індивідуального економічного потенціалу, формування усвідомленої економічної поведінки; *у сфері мотивації* – розвиток інтересу до проблем економіки, постійна потребу в нових економічних знаннях, прагнення до цивілізованого підприємництва, що має стати засобом економічного самозабезпечення і полегшити вирішення проблеми зайнятості молоді, їх адаптації до ринкових умов.

На другому етапі у навчальний процес впроваджено авторський навчальний курс «Маркетинг соціальних послуг», доповнено і розширено зміст навчальної дисципліни «Рекламно-інформаційні технології», за допомогою чого досягнуто ефекту практичного застосування знань економічного напрямку.

На третьому етапі формування економічного мислення майбутніх соціальних працівників щодо надання клієнтам соціально-економічних послуг домінантою стала розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення, зокрема навчального посібника «Економічні основи соціальної роботи» та «Економічні основи соціальної роботи (практикум)».

Третя соціально-педагогічна умова формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників вимагала використання інтерактивних технологій, за допомогою яких встановлювався зв'язок теорії та практики надання соціально-економічних послуг; формувалися уміння майбутніх фахівців аналізувати проблемні ситуації, робити висновки, приймати відповідні рішення щодо надання соціально-економічних послуг різним категоріям громадян; формувалися уміння

здійснювати конкретну продуктивну діяльність у нетипових або непередбачуваних ситуаціях. Реалізація цієї умови потребувала розробки комплексу інтерактивних технологій. Так, нами використано та впроваджено найпопулярніші види інтерактивних технологій: творчі завдання; робота у малих групах; ділові ігри («Як залучити спонсорів до фінансування соціальних програм», «Призначення субсидії на оплату житлово-комунальних послуг», «Залучення благодійної допомоги до фінансування соціальних проєктів для малозабезпечених», «Планування сімейного бюджету», «Консультування пенсіонерів з питань отримання додаткового доходу»); презентації (рекламно-інформаційна кампанія «Подолання бідності у Києві та Київській області», «Презентація консультативного центру з питань подолання малозабезпеченості та бідності»); використання людських ресурсів державних та недержавних установ соціального забезпечення (запрошення фахівців, екскурсії).

У навчальному процесі продуктивно діяли методики розвитку професійних якостей студентів: інтерактивна лекція, «студент в ролі викладача», «кожен навчає кожного» та ін.; обговорення складних і дискусійних питань, дебати («Чи є ефективним надання соціально-економічних послуг соціальними установами України»); «мозкова атака» («Шляхи подолання безробіття серед молоді», «Подолання бідності в Україні»); «аналіз проблемних ситуацій» («Визначення та надання соціально-економічних послуг клієнтам», «Державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності», «Державне соціальне страхування на випадок безробіття»); «аналіз проблемних випадків» («Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань», «Соціальне страхування на випадок безробіття», «Пенсійне страхування», «Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності»).

Ефективна реалізація соціально-педагогічних умов стала можливою за наявності *науково-методичного забезпечення* даного напрямку у підготовці майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності.

Науково-методичне забезпечення формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг відображено у комплексі дисциплін («Соціальне страхування», «Соціальне забезпечення населення», «Рекламно-інформаційні технології», «Служби соціального забезпечення», «Економічні основи соціальної роботи», «Маркетинг соціальних послуг»), які досить переконливо розкривають суть і особливості практичної діяльності соціального працівника.

Водночас розроблено і впроваджено навчальні посібники «Економічні основи соціальної роботи», «Економічні основи соціальної роботи (практикум)», «Інтерактивні вправи з дисциплін «Соціальне страхування», «Соціальне забезпечення населення», «Маркетинг соціальних послуг» для студентів спеціальності «Соціальна робота», які у сукупності сприяли формуванню у студентів умінь та навичок детально аналізувати матеріальний стан клієнтів, визначати шляхи подолання їх матеріальних проблем та надавати клієнтам соціально-економічні послуги. Зміст розробленого комплексу та інтерактивних технологій відповідно до тем навчальних програм за вказаними дисциплінами сприяли більш глибокому засвоєнню знань, необхідних у подальшій роботі.

Практична підготовка студентів (різні види практик) дозволили включити їх в організаційні процеси надання клієнтам соціально-економічних послуг, чому сприяло проходження практик на різних базах, що безпосередньо належать до інфраструктури соціального забезпечення: Фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, недержавні пенсійні фонди, широка мережа страхових компаній, благодійні фонди та благодійні організації, територіальні центри соціального обслуговування, управління соціального захисту населення тощо. Програми виробничих практик (4-5 курси) спеціальності «Соціальна робота» доповнено такими завданнями: ознайомлення зі специфікою роботи соціального працівника щодо надання соціально-економічних послуг та індивідуальним планом такої роботи; обґрунтування доцільності певних напрямів і видів соціально-економічних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах; аналіз реальних труднощів, з якими зустрічаються соціальні працівники; визначення оптимальних технологій роботи, які використовувалися в установах соціального забезпечення; здійснення оцінки потреб клієнта, який потребує соціально-економічних послуг, оцінки рівня його матеріального забезпечення; визначення видів соціальних допомог або пільг, на які має право клієнт.

Організація *самотійної роботи* студентів здійснювалась завдяки виконанню ними індивідуальних завдань, індивідуальних проектів, індивідуальних консультацій, результати яких презентувались на заняттях, у проблемних групах, що сприяло формуванню умінь здійснювати об'єктивний аналіз впливу наслідків економічної нестабільності на матеріальний стан особи, яка опинилась у складних життєвих обставинах; порівнювати особливості надання соціально-економічних послуг в Україні та за кордоном; аналізувати основні функції різних служб соціального забезпечення; аналізувати нормативні норми та положення, які регулюють надання соціально-економічних послуг; розробляти рекламно-інформаційні кампанії щодо подолання бідності в окремих регіонах України; вирішувати соціально-економічні проблеми, з якими звертаються клієнти, та розробляли рекомендації щодо їх подолання.

Науково-дослідна робота (позааудиторна) студентів була сконцентрована на створенні умов, що допомагали оволодівати необхідними вміннями і навичками розробляти соціально-економічні проекти. За допомогою технології соціального проектування, яка реалізувалась завдяки участі студентів у конкурсах соціально-економічних проектів під егідою консалтингової компанії «ARDENS GROUP» було досягнуто значних результатів. Так, студенти Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова під нашим керівництвом зайняли почесне 2 місце і перемогу у номінаціях.

За результатами формувального етапу експерименту було проведено оцінювання ефективності впроваджених соціально-педагогічних умов та науково-методичного забезпечення шляхом повторного застосування діагностичних методик, які були підібрані на констатувальному етапі експерименту.

Зафіксовано помітну динаміку зростання показників готовності студентів до надання клієнтам соціально-економічних послуг в ЕГ, що відображено на рис. 2.

До експерименту

Після експерименту

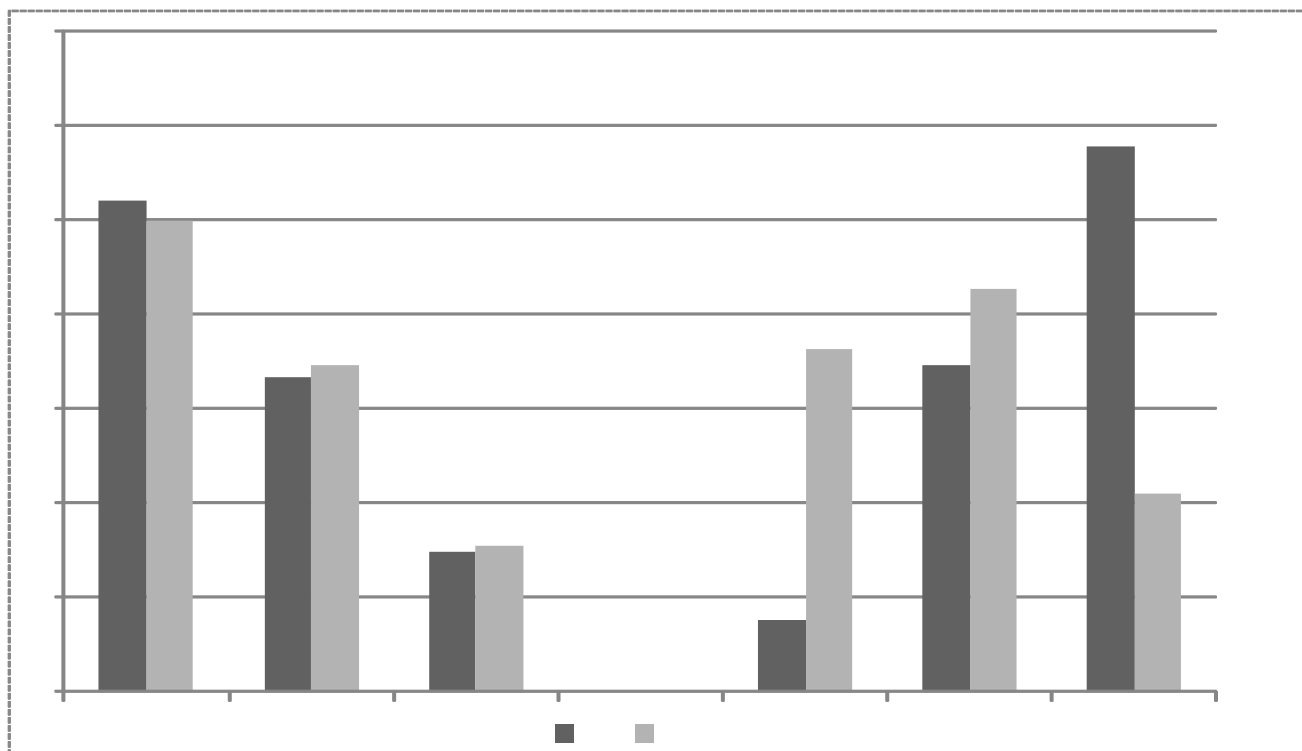

Рис. 2 Динаміка рівнів готовності майбутніх соціальних працівників ЕГ та КГ до надання клієнтам соціально-економічних послуг

Встановлено, що в ЕГ кількість студентів з високим рівнем готовності до надання клієнтам соціально-економічних послуг зростає з 14,77% (30 осіб) до 57,79% (117 осіб), а в контрольній групі відбулися незначні зміни – на 5,43% з 15,54% (34 особи) до 20,96% (45 осіб). У свою чергу, низький рівень в ЕГ зменшився від 52,03% (105 осіб) до 7,68% (15 осіб) порівняно з контрольною групою, в якій низький рівень зменшився лише на 13,54% від 49,83% (108 осіб) до 36,29% (79 осіб). Зміни відбулися і на середньому рівні готовності студентів до надання клієнтам соціально-економічних послуг: в ЕГ результати зросли на 1,33% і становлять 34,53 %, у КГ результати зросли на 8,12%.

Виявлені результати дослідницько-експериментальної роботи підтвердили реалізацію мети, поставлених завдань та ефективність соціально-педагогічних умов і науково-методичного забезпечення формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення й нове вирішення актуальної проблеми – формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг, що відображено: у теоретичних положеннях щодо професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг, виявленні соціально-педагогічних умов, розробці науково-методичного забезпечення як важливих структурних елементів навчального процесу, що впливають на процес формування професійної готовності майбутніх соціальних фахівців до цієї діяльності. Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили досягнення мети й вирішення поставлених завдань, що дозволило зробити відповідні висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз наукових досліджень з означеної проблеми і виявлено, що проблема формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг особам, які опинились у складних життєвих обставинах, вимагає вдосконалення системи підготовки студентів до конкретного виду діяльності у соціальній сфері. Констатовано, що обґрунтування теоретико-методологічних засад формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг набуває надзвичайної актуальності з метою усунення наявних протиріч та їх розв'язання.

Визначено основоположні поняття (професійна підготовка, професійна готовність, функції та ролі соціального працівника, знання та професійні уміння соціального працівника), розглянуто ідеї вітчизняних і зарубіжних науковців (педагогів, психологів, економістів, юристів, соціологів) з проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та їх професійної готовності. Проаналізовано різні підходи до розуміння соціально-економічних послуг (як матеріальної допомоги; як натуральної допомоги і консультацій; як таких, що реалізуються в усіх напрямках соціального забезпечення та ін.). Розкрито суть поняття «соціально-економічні послуги»: послуги, які сприяють забезпеченню матеріальними ресурсами у грошовій або натуральній формі осіб, котрі потрапили у складні життєві обставини, надання їм допомог, пільг та виплата фінансових компенсацій, а також надання послуг, що допоможуть самостійно покращити своє матеріальне становище з метою подолання економічних проблем і самостійного забезпечення своєї життєдіяльності.

2. Виявлено специфічні особливості соціального забезпечення кризових категорій населення, визначених нормативно-правовою базою України. Проаналізовано основні Закони України, що регулюють надання соціально-економічних послуг населенню, встановлюють надавачів соціально-економічних послуг, визначають порядок отримання таких послуг. Встановлено належність соціально-економічних послуг до соціально-забезпечувальних відносин, які реалізуються у сфері соціального страхування, соціальної допомоги, соціальних пільг та соціального обслуговування.

Розглянуто етапи реформування системи соціального забезпечення населення в Україні в контексті розширення нормативно-правової бази щодо надання соціально-економічних послуг: 1) впровадження і реалізації соціально-економічних послуг; 2) підвищення якості таких послуг. Встановлено, що для забезпечення конкурентоспроможності надавачів соціально-економічних послуг необхідно вдосконалити нормативно-правову базу щодо можливості укладати контракти на надання соціально-економічних послуг, стимулювати та регулювати діяльність недержавних соціальних установ та комерційних організацій з надання соціально-економічних послуг і т.д.

3. Визначено критерії і показники професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг: особистісно-професійний критерій (гуманістичне ставлення до людей, ініціативність та наполегливість, соціально активна особистісна позиція, домінування професійних цінностей, ставлення до самого себе (самоповага, самоконтроль, самокритичність); мотиваційно-ціннісний критерій (прагнення до співпраці та допомоги, зацікавленість у пошуках оригінальних, інноваційних форм роботи з клієнтами, переважання суспільних інтересів над особистими, потреба у налагодженні ділового спілкування; емоційна стабільність і психічна рівновага; соціальна адаптивність); когнітивно-операційний критерій (знання сутності та форм надання соціально-економічних послуг, знання методів та прийомів роботи з клієнтами, які потребують соціально-економічних послуг, знання всіх можливих джерел отримання натуральної та грошової допомоги клієнтом, знання механізмів організації надання соціально-економічних послуг); практично-діяльнісний критерій (уміння використовувати технології роботи з особами, які потребують соціально-економічних послуг, уміння організовувати економічну діяльність клієнтів, уміння знаходити додаткові фінансові ресурси для осіб, які потребують соціально-економічних послуг, уміння надавати консультацію з розрахунку розмірів страхових допомог, державних допомог, пільг в системі соціального забезпечення). Виявлено рівні професійної готовності до надання соціально-економічних послуг (низький (базовий), середній (достатній), високий (професійно-спеціалізований)).

4. Розроблено і впроваджено структуру процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг, яка передбачала поетапність, адекватні форми і методи формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг, соціально-педагогічні умови і науково-методичне забезпечення. Поєднання теоретичної і практичної підготовки студентів та організація їх самостійної роботи дозволило впровадити запропоновану структуру процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг у навчальний процес з максимальним ефектом, що підтверджують результати проведеного формувального експерименту.

5. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність соціально-педагогічних умов (забезпечення міждисциплінарної інтеграції у змісті теоретичної підготовки майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг; цілеспрямованість навчально-виховного процесу на формування економічного мислення майбутніх соціальних працівників; застосування інтерактивних технологій у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг) та науково-методичного забезпечення формування у майбутніх соціальних працівників професійної готовності до надання клієнтам соціально-економічних послуг: комплекс навчальних дисциплін «Соціальне страхування», «Соціальне забезпечення населення», «Рекламно-інформаційні технології», «Служби соціального забезпечення»; розроблений зміст навчальних курсів «Економічні основи соціальної роботи», «Маркетинг соціальних послуг»; навчальні посібники «Економічні основи соціальної роботи», «Економічні основи соціальної роботи (практикум)», «Інтерактивні вправи з дисциплін «Соціальне страхування», «Соціальне забезпечення населення», «Маркетинг соціальних послуг» для студентів спеціальності «Соціальна робота». Створено експериментальні програми виробничих практик на базі різних соціальних інституцій, що здійснюють соціальне забезпечення населення.

6. Доведено ефективність впровадження соціально-педагогічних умов та науково-методичного забезпечення щодо формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг. Відзначено позитивну різницю показників за рівнями професійної готовності до надання клієнтам соціально-економічних послуг. Так, в експериментальній групі кількість студентів із високим рівнем збільшилась на 43,03% (87 осіб) з 14,77% (30 осіб) до 57,79% (117 осіб). На середньому рівні виявлено 34,53 % (70 осіб). У свою чергу кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 44,35 % (90 осіб) з 52,03% (105 осіб) до 7,68% (15 осіб). Отримані дані засвідчують результативність запропонованих соціально-педагогічних умов та науково-методичного забезпечення формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг.

Дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів вирішення проблем професійної підготовки студентів до надання клієнтам соціально-економічних послуг. У перспективі необхідно зосередити увагу на: формуванні економічної компетентності майбутніх соціальних працівників; розробці нового технологічного забезпечення процесу навчання студентів щодо надання соціально-економічних послуг різним групам клієнтів; вивченні досвіду формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг в умовах економічної нестабільності; дослідженні оптимальних технологій активізації професійного інтересу студентів до діяльності щодо надання клієнтам соціально-економічних послуг.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Приходько А.Ф. Економічні основи соціальної роботи (практикум) : навч.-метод. посібник / А.Ф. Приходько / за заг. ред. О.Г. Карпенко. – К. : ДПС України, 2012. – 164 с.

2. Приходько А.Ф. Економічні основи соціальної роботи: навч. посібник / А.Ф. Приходько, В.М. Тищенко / за заг. ред. О.Г. Карпенко – К. : Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2012. – 154 с.

3. Приходько А.Ф. Інтерактивні вправи з дисциплін «Соціальне страхування», «Соціальне забезпечення населення», «Маркетинг соціальних послуг» для студентів спеціальності «Соціальна робота»: навч.-метод. посібник / А.Ф.Приходько / за заг. ред. О.Г. Карпенко. – К.: ДПС України, 2012. – 163 с.

4. Приходько А.Ф. Вплив макроекономічних факторів на стан соціального забезпечення населення / А.Ф. Приходько // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. А.Й. Капської; НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. [б.в.], 2008. – Вип. 7. – С.44-48. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

5. Приходько А.Ф. Об'єктивні умови формування економічної компетентності майбутніх працівників соціальної сфери / А.Ф. Приходько // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. А.Й. Капської; НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. [б.в.], 2009. – Вип. 9. – С. 34-38. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

6. Приходько А.Ф. Організаційно-педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх соціальних працівників в процесі фахової підготовки / А.Ф. Приходько // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. А.Й. Капської; НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. [б.в.], 2010. – Вип. 10. – С.18-22. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

7. Приходько А.Ф. Особливості надання соціально-економічних послуг різним категоріям населення в Україні / А.Ф. Приходько // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. А.Й. Капської; НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. [б.в.], 2010. – Вип. 11. – С.40-46. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

8. Приходько А.Ф. Формування економічного мислення майбутніх соціальних працівників з метою реалізації ефективного надання соціально-економічних послуг населенню / А.Ф. Приходько // Педагогічний альманах Південно-Українського районного інституту післядипломної освіти пед. кадрів. – Х.: ПУРПОП, 2011. – Вип. 1. – С. 223-228.

9. Приходько А.Ф. Визначення ефективності надання соціально-економічних послуг у системі соціальної роботи / А.Ф. Приходько // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. А.Й. Капської; НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. [б.в.], 2011. – Вип. 12. – С. 82-88. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

10. Приходько А.Ф. Інтерактивні методи навчання у формуванні професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг / А.Ф. Приходько // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. Л.П. Мельник, В.І. Співака. – Вип. XVI. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори - 2006, 2011. – С.49-58. – (Серія: соціально-педагогічна).

11. Приходько А.Ф. Складові роботи соціального працівника із малозабезпеченою молоддю у процесі надання їй соціально-економічних послуг / А.Ф. Приходько // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. А.Й. Капської; НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. [б.в.], 2012. – Вип. 14. – С.60-72. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

12. Приходько А.Ф. Зміст та структура професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг // Педагогіка та психологія. – Чернівці: ЧНУ, 2012. – С. 124-133.

13. Приходько А.Ф. Соціально-економічні послуги в системі соціальної роботи України і Росії / О.Г. Карпенко, А.Ф. Приходько // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. А.Й. Капської; НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. [б.в.], 2012. – Вип. 15. – С.10-16. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

14. Приходько А.Ф. Формування економічних знань майбутніх фахівців соціальної сфери / А.Ф. Приходько // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: матеріали наук.- практич. конф. 25-26 березня 2009 р. / За заг. ред. І.В. Лузік, О.М. Алкмадінової. – К.: НАУ, 2009. – С. 94.

15. Приходько А.Ф. Професійна готовність майбутніх соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг сфери / А.Ф. Приходько // Актуальні проблеми вищої професійної

освіти України : матеріали наук.-практ. конф., 21-24 березня 2010 р. / За заг. ред. Е.В. Лузік, О.М. Акмадінової. – К. : НАУ, 2010. – С. 66.

16. Приходько А.Ф. Застосування інтерактивних методів навчання в процесі підготовки соціальних працівників до надання соціально-економічних послуг населенню / А.Ф. Приходько // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. праць звітно-наук. конф. викладачів університету за 2010 р. / [Укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Симоненко, О.П. Ємельянова]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 90-91.

17. Приходько А.Ф. Соціальні пільги, як основний вид соціально-економічних послуг населенню / А.Ф. Приходько // Соціальна робота на межі тисячоліття: концепції, технології, стратегії : матеріали міжн. наук.-практ. конф., 29 квітня 2011р. / [Укл. А.О. Ярошенко, Т.О. Голубенко]. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2011. – С. 15-20.

18. Приходько А.Ф. Особливості педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх спеціалістів соціальної роботи до надання клієнтам соціально-економічних послуг / А. Ф. Приходько // Історичний досвід, стан та перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами : матеріали міжн. наук.-практ. конф. , м. Чернівці, 3-5 листопада 2011 р. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – С. 408-411.

19. Приходько А.Ф. Спрямування навчально-виховного процесу на формування економічної культури як необхідна умова підготовки майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг / А.Ф. Приходько // Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 23-24 березня 2012 року / [Ред. колегія: Романовська Л.І. (голова) та ін.] / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. пед. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 109-110.

20. Приходько А.Ф. Моделювання як передумова професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг / А.Ф. Приходько // Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 15 листопада 2012 року. – Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна» , 2012. – С. 221-224.

21. Приходько А.Ф. Використання сучасних технологій навчання при формуванні професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг / А.Ф. Приходько // Актуальні питання педагогіки і психології: проблеми, гіпотези, дослідження : збір. тез наук. робіт міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, Україна 28-29 вересня 2012 р. – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2012. – С. 99-103.

АНОТАЦІЇ

Приходько А.Ф. Формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова МОНМС України, Київ, 2013.

У дисертації проаналізовано проблему формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг; представлено теоретичний аналіз сучасних підходів до формування такої готовності; концептуально розкрито сутність і зміст понять «соціально-економічні послуги», «професійна готовність до надання клієнтам соціально-економічних послуг»; розроблено структуру процесу формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг; змістовно обґрунтовано соціально-педагогічні умов і впроваджено їх у практику підготовки соціальних працівників; розроблено критерії, показники і рівні професійної готовності студентів до надання клієнтам соціально-економічних послуг та перевірено їх ефективність у соціально-педагогічній практиці.

Ключові слова: соціальний працівник, соціально-економічні послуги, професійна готовність, професійна готовність до надання клієнтам соціально-економічних послуг, соціально-педагогічні умови формування професійної готовності.

Приходько А.Ф. Формирование профессиональной готовности будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОНМС Украины, Киев, 2013.

Диссертация посвящена проблеме формирования профессиональной готовности будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг.

В диссертации проанализирована проблема процесса формирования профессиональной готовности будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг, представлен теоретический анализ современных подходов к формированию профессиональной готовности будущих специалистов социальной работы, определены реальные проблемы предоставления социально-экономических услуг лицам, которые оказались в сложных жизненных обстоятельствах; концептуально раскрыта сущность и содержание понятий «социально-экономические услуги», «профессиональная готовность к предоставлению клиентам социально-экономических услуг»; проведено комплексное педагогическое исследование, на основе которого разработана структура и детальное содержательное обоснование каждой из социально-педагогических условий и механизм их внедрения в практику подготовки социальных работников; усовершенствовано содержание формирования профессиональной готовности будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг; разработаны критерии, показатели и уровни формирования профессиональной готовности будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг; проверена их эффективность в социально-педагогической практике.

В исследовании впервые обоснованы и внедрены социально-педагогические условия эффективного формирования профессиональной готовности будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг: 1) обеспечение междисциплинарной интеграции в содержании теоретической подготовки будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг; 2) целенаправленность учебно-воспитательного процесса на формирование экономического мышления будущих социальных работников; 3) использование интерактивных технологий в процессе профессиональной подготовки будущих социальных работников.

С целью реализации названных педагогических условий были разработаны и внедрены в учебный процесс дисциплины: «Экономические основы социальной работы», «Маркетинг социальных услуг», «Службы социального обеспечения». Было подготовлено учебное пособие «Экономические основы социальной работы», учебно-методическое пособие «Экономические основы социальной работы (практикум)», учебно-методическое пособие «Интерактивные упражнения по дисциплинам «Социальное страхование», «Социальное обеспечение населения», «Маркетинг социальных услуг» для студентов специальности «Социальная работа», которые позволяют обеспечивать формирование у студентов умений и навыков предоставлять клиентам социально-экономические услуги, детально анализировать материальное состояние клиента и определять пути преодоления его экономических проблем.

Результаты проведенного комплексного исследования формирования профессиональной готовности студентов к предоставлению клиентам социально-экономических услуг легли в основу разработанной структуры формирования профессиональной готовности будущих социальных работников к оказанию клиентам социально-экономических услуг. Эта структура является эталоном для оценки эффективности внедрения разработанных социально-педагогических условий в процесс профессиональной подготовки социальных работников. Разработанная структура включает взаимосвязанные структурно-функциональные составляющие.

Результаты экспериментальной работы свидетельствуют о существенной динамике роста всех показателей выделенных критериев профессиональной готовности будущих социальных работников. Это является подтверждением того, что подготовка будущих социальных работников к предоставлению клиентам социально-экономических услуг осуществляется эффективнее, если в основе их профессионального обучения лежат разработанные социально-педагогические условия.

Ключевые слова: социальный работник, социально-экономические услуги, профессиональная готовность, профессиональная готовность к предоставлению клиентам социально-экономических услуг, социально-педагогические условия формирования профессиональной готовности.

Prikhodko A. Formation of professional readiness of future social workers to provide clients with social and economic services. - Manuscript.

The thesis as for getting a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.05 – Social pedagogy. – The national Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Department of Education and Science, Young People and Sport of Ukraine, Kyiv, 2013.

The author analyzes the problem of the formation of professional readiness of future social workers to provide clients with social and economic services, presented a theoretical analysis of current approaches to such readiness; conceptual essence and meaning of «social and economic services», «professional commitment to providing customers with the socio-economic services»; developed formation process structure of professional readiness of future social workers to provide clients with socio-economic services; reasonably justified social and educational conditions and implemented their practical training of social workers; developed the criteria, indicators and level of professional preparedness of students to provide clients with socio-economic services and their efficiency was tested in the social and pedagogical practice.

Keywords: social worker, social and economic services, professional commitment, professional commitment to providing customers with the socio-economic services, social and pedagogical conditions of professional readiness.